

institutions]. Kyiv.

6. Kononovych, L. H., Medvedeva, N. Y. (2000). *Fylosofiya: uchebnyk dlia visshykh uchebnykh zavedenyi*. [Philosophy: textbook for higher education institutions]. Moscow.

7. Fitsula, M. M. (2006). *Pedahohika: Navchalnyi posibnyk*. [Pedagogy: textbook]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФЕСЕНКО Оксана Сергіївна – пошукувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування методичної

компетентності майбутнього вчителя початкової школи у процесі вивчення природничих дисциплін у педагогічному коледжі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FESENKO Oksana Serhiivna – Applicant for a Begree of the Department of Pedagogy and Educational Management at Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of methodical competence of future primary school teachers in the process of studying the natural sciences at pedagogical college.

Дата надходження рукопису 02.06.2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов.

УДК 378 (374.1)

ДУ Цзілун

аспірант Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д.Ушинського
natkoehn@hotmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ЕСТРАДНИХ НАВИЧОК У ШКОЛЯРІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вокальне мистецтво як різновид художньої діяльності грає істотну роль в житті суспільства, адже спів є одним з найбільш демократичних, доступних широкому колу любителів музичного мистецтва способів творчого самовираження. Участь дітей у співочій діяльності відіграє незамінну роль в їхньому духовному, культурному, музично-естетичному розвитку, тому від того, яким чином відбувається вокальне виховання в молодшому шкільному віці, в значній мірі залежить становлення художніх орієнтирів, розвиток музичних, вокальних, розумових здібностей, творчої уяви, емоційно-вольової сфери тощо.

У останні десятиріччя заняття співом учнів молодшого шкільного віку отримали новий імпульс завдяки розповсюдженню дитячих пісенних конкурсів, фестивалів, шоу-програм. Бажання долучитись до них викликає як у дітей, так і у їхніх батьків, інтерес до навчання естрадному співу, а участь у шоу-бізнесі стає все більш розповсюдженим явищем в житті юних співаків. Це становище викликає певну стурбованість педагогічної спільноти, яка посилюється у зв'язку з відсутністю пролонгованих досліджень щодо впливу цього феномену на становлення особистісних властивостей школярів, їхньої самосвідомості, формування художньо-ціннісних орієнтацій, збереження дитячого голосу тощо (В. Бриліна, Н. Кьон, О. Полякова О. Стріхар та ін.).

Ці міркування пояснюють необхідність

посилення уваги до проблем, пов'язаних з методикою навчання естрадному співу й підготовкою учнів початкової школи до сценічного виконання естрадних пісень з врахуванням значущості виховного й розвивального впливу занять на формування їх характерологічних властивостей, збагачення внутрішнього світу, розвиток музичного смаку, творчої індивідуальності, формування морально-духовних, художніх ціннісних орієнтирів дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання навчання школярів співу як шляху залучення дітей до музичного мистецтва, засобу збагачення в них художніх вражень і музично-естетичних почуттів розглядали Ю. Алієв, Л. Арчажникова, Е. Абдуллін, О. Апраксіна, О. Ростовський, Г. Падалка та ін. Залучення до колективних форм співу визначається як важливий спосіб музичного розвитку та соціалізації дітей (Л. Паньків, Д. Огороднов, Л. Хлебнікова, Г. Струве, Г. Стулова та ін.). Всебічно розглядаються особливості анатомічних і психологічних властивостей початківців-співаків, закладається основа науково обґрунтованої методики їх навчання співу в роботах таких вчених, як В. Багадуров, І. Левідов, Е. Малініна, Н. Овчиннікова, О. Шишова та ін.

Особлива увага приділяється початковому етапу формування співочих навичок у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, який зв'язується з розвитком у них звуковисотного слуху, ладового чуття,

емоційності, артистизму, а в цілому – любові до музики і здатності до музикування (Л. Венгер, Л. Бочкар'єв, Н. Ветлугіна, О. Леонтьєв, К. Тарасова).

Проблеми навчання естрадного співу, зокрема – в роботі зі школярами різного віку, висвітлювались такими авторами, як О. Ізюрова, І. Ісаєва, О. Сапожнік, В. Кругляков; натомість, вони присвячені заняттям із співаками підліткового та юнацького віку. Сьогодні, у зв'язку із зазначеними вище соціокультурними обставинами, актуальними стають питання методики формування вокально-естрадных навичок у школярів молодших класів.

Мета статті – обґрунтування методики занять з учнями початкової школи естрадним співом, яка б сприяла не тільки навчанню співу і формуванню співацьких навичок, а й розвитку в них музичних та загальних здібностей, художнього смаку, культури спілкування, сценічного та повсякденного поведіння, стимуляції творчої активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У обґрунтуванні основних особливостей методики формування вокально-естрадных навичок у школярів молодших класів важливо вивити коло тих вікових особливостей, схарактеризованих у наукових дослідженнях, присвячених анатомо-фізіологічним та психологічним особливостям дітей цього віку, які мають враховуватись у їхніх заняттях естрадним співом. До найбільш важливих віднесемо: зміну провідного виду діяльності з ігрового на навчальний – із збереженням суттєвої ролі гри в життєдіяльності дітей як способу спілкування, пізнання, творчої самореалізації (О. Запорожець, Л. Виготський); перевагу збуджувальних процесів перед гальмівними, безпосередність емоційних проявів (В. Мухіна, Д. Ельконін); сензитивність сенсорної сфери, потребу в руховій активності (Л. Венгер, Д. Кирнарська), важливість дієвих, наочних способів пізнання та, поряд з цим, активне формування абстрактного мислення, здатності до самоконтролю й адекватної самооцінки (Б. Анан'єв, Г. Катрич, В. Давидов).

Важливо також, що хоча дітям цього віку в цілому властива конформність, для сучасних дітей типовими є більш розвинені критичне мислення, психологічна розкутість, допитливість, що свідчить про необхідність посилення уваги до інтересів та індивідуальності дітей, встановлення доброзичливих стосунків між вчителем і учнями, створення на заняттях атмосфери довіри, сумісного творчого пошуку, емоційно-позитивного спілкування, і в той же час –

прояву доцільної вимогливості, стимуляції самостійності й аргументованості в самооцінці, що у сукупності має сприяти вільному вираженню дітьми своїх почуттів, оптимальному розкриттю потенційних можливостей (І. Малашевська, Л. Божович).

Зазначимо, що, з нашого погляду, незважаючи на можливий незадовільний стан актуальних музичних і вокальних проявів, кожен учень, який проявив бажання займатись музикою, співом, має знайти педагогічну підтримку, досягти можливих для себе успіхів та відчутти їхній сприятливий вплив на своє життя й пережити задоволення від своїх дій.

У дослідженнях останніх років значна увага приділяється тому, що діти, народжені після 2000 року, становлять нову генерацію, яка виросла в умовах загальної комп'ютеризації й цифровізації, досвіду комп'ютерних ігор, сприйняття відео-кліпів, сучасних мультфільмів і коміксів, завдяки чому в них формується потреба в швидкій зміні вражень, потяг до постійного поновлення інформації, бажання діяти майже виключно на засадах інтересу до всього яскравого, нового [6]. Також відзначається, що значна частка сучасних школярів вирізняється більш яскраво вираженим потягом до самостійності, тяжінням до індивідуалізму, проявою деякою самовпевненістю, свідомим прагненням до успіху й самовизнання. Відзначається психологами і збільшення кількості гіперактивних дітей та дітей, в яких проявляються риси аутизму. Все це висуває певні вимоги до організації вокально-навчального процесу, зокрема пошуку нових форм організації навчання, які б відповідали цим вимогам та забезпечували зацікавленість навчанням співу, можливість творчо спілкуватися й виражати свої емоції за рахунок широкого застосування завдань-вправ ігрового характеру, які сприймаються як забавляння, жарт, змагання, і в той же час відповідають вимогам послідовності, наступності, всебічної корисності.

Важливу роль у заохоченні дітей відіграє і поява у них відчуття творчої самореалізації, успішності просування у оволодінні мистецтвом естрадного співу, переживання успіху, художнього, естетичного задоволення своїми результатами. Виявлення своїх потенційних можливостей і досягнення чуттєвих успіхів у співі, помічене як самим учнем, так і його оточенням стимулюють активність дітей у вокально-навчальній діяльності, позитивно впливають на формування в них цілеспрямованості, працездатності, творчої активності.

Відзначимо також, що процес формування співацьких навичок багатомірний,

він реалізується на основі включення всіх рівнів організації життєдіяльності дітей: анатомо-психофізичного, психологічного, особистісного та соціального. Тому важливою передумовою досягнення успіху є відповідність змісту та методів навчання співу закономірностям утворення навичок вокального виконавства в єдності з розвитком сенсорно-перцептивної системи, накопиченням внутрішніх слухових уявлень, формуванням вокально-рухової техніки та музично-інтелектуальних навичок та приділення уваги вихованню особистісних його рис, розкриттю індивідуальних завдатків та особливостей [1].

У обґрунтуванні методів розвитку музичних здібностей школярів, виходимо з того, що розбіжність їхнього прояву у дітей досить значна: від надзвичайно яскравого прояву обдарованості до нерозвинених завдатків, що зумовлюється комплексом чинників внутрішнього та зовнішнього характеру, тобто завдатками й мірою сприятливості середовища, в якому зростає школяр.

Ясно, що для кожної із зазначених груп потрібно застосовувати методики, що відповідають особливостям їхнього сприйняття. Зосередимо спочатку увагу на розвитку музичних здібностей тих учнів, у яких, незважаючи на бажання співати й виступати на сцені, ще не сформовані координація слуху й голосу та навички вокального інтонування. Нагадаємо, що, за Б. Тепловим, ці здібності не сформувалися в дітей у силу наявності так званого «часткового гальма». При чому, як зазначають М. Блинова, Н. Кьон, Б. Теплов, чинники виникнення такого гальма можуть бути різними у дітей з різним типом нервової системи й темпераменту. Так, для учнів з підвищеною активністю (сьогодні все частіше серед них – гіперактивні діти), типовими є: перевага збудження над процесами гальмування, невміння концентрувати увагу на певному звучанні, а звідси – й наслідувати йому, поспішність фонаційних дій, які упереджують звучання прикладу, внаслідок чого вони просто не можуть його повторювати. Як правило, цим дітям властиві психологічна напруженість, нерідко – загальна звичка гучно розмовляти, співати «крізь зуби» внаслідок надзвичайно скутих м'яз обличчя та нижньої щелепи, що приводить до використання обмеженого звуковисотного діапазону як у мові так і в співі. Виходячи з цього, важливо, по-перше, створити необхідну психологічну атмосферу, яка буде сприяти психологічному розслабленню учня, дозволить сконцентрувати його увагу на музичному завданні (можливо –

у формі гри із закритими очима: слухаємо – повторюємо, як папуги), спів у мікрофон із записом та наступним прослухуванням, стимулювати дітей до вокально-пошукових дій, які нададуть їм можливість випробувати повний діапазон свого голосу в таких завданнях. як, наприклад, наслідування голосам пташок, тварин на різній висоті, гліссандо – «зліт у космос», нарешті – повторення за викладачем окремих звуків і мотивів для досягнення збігу звучання голосу вчителя й учня, тобто координації слухових вражень і фонаційних проявів. Відзначимо, що саме цей момент – перші вдалі спроби наслідування, – відіграє найважливішу роль позитивного підкріплення, завдяки чому декількох вдалих спроб стає достатньо для того, щоб в учня закріпився відповідний умовний рефлекс вокального інтонування [2].

Додамо, що у виняткових випадках, якщо не вдається «зрушити» учня з напрацьованого у попередньому досвіді вузького мовленнєвого діапазону, викладач має сформувати в них на властивих йому звуках відчуття протяжного, звуку, співу на «довгому» диханні та поступово розширяти діапазон за допомогою транспонування вже засвоєних послівок, інтонаційних вправ.

До другої групи учнів з проблемами координації й інтонування, відносимо дітей із слабкою нервовою системою та зниженим станом м'язової активності. Для них характерними є відносно слабкі процеси збудження та їх швидка зміна на гальмівні реакції, швидка втомлюваність і низький рівень уваги. Формування в таких учнів навичок інтонування потребує значної активації їхнього психологічного стану, уваги, стимуляції м'язової напруги для забезпечення активного дихання. Для занять з цими дітьми доцільно застосовувати завдання, які вимагають активного співу, наприклад – співу вправ і пісень з рухами рук, що моделюють напрям мелодії, рольові пісні-ігри, в яких учень виконує роль «сердитого героя», розучування по співок на двох ступенях, у яких більш високий звук припадає на сильну долю такту тощо [1].

Не менш значущу роль відіграє і завдання розвитку в учнів почуття ритму, адже основу багатьох естрадних творів складає «гострий», нерідко – синкопований, пунктирний, імпульсивний ритмовий малюнок, збагачений агогічними відхиленнями, що потребує і точності, і здатності до свінгування. Відомо, що основу розвитку почуття ритму відіграє організована за часом рухова діяльність, що зумовлює важливість організації музично-рухових вправ як шляху до вдосконалення цих здібностей у школярів.

Акцентуємо також увагу на тому, що, за даними психологічних досліджень, з переходом від дошкільного виховання до систематичного навчання в школі, у дітей 6-7 років обсяг їх рухової активності скорочується на 50%, а за умов захоплення комп'ютерними іграми, телебаченням, ця активність стає ще меншою. В результаті, у дітей виникає недостатня рухова активність, яка перетворюється у так звану «гіподинамію», багатократно описану в науковій літературі. В цих дослідженнях переконливо демонструється небезпека згортання рухової активності дітей для стану їхнього здоров'я, розумового та особистісного розвитку. Все це має спонукати вчителя до максимально-доцільного включення ритмово-рухових вправ, імпровізацій, ігрових і творчих завдань, у результаті яких у школярів мають вдосконалюватися не тільки почуття ритму, а й стан внутрішньої свободи, розкнутості, безпосередності вираження емоцій.

У пошуку засобів подальшого розвитку ладового й ритмового чуття учнів ми спиралися на здобутки музичних психологів і практиків, які довели, що музичний слух – це природна властивість людини, яка міститься в здатності кожної людини запам'ятовувати сенсорні еталони, виражені у ладово-інтонаційних та метроритмових співвідношеннях. Отже, визначальним у цьому процесі є засвоєння школярами музичних образів, які стають джерелом засвоєння «музично-сенсорних еталонів» їх диференційованого сприйняття й виконання, що мають відбуватися у різних ігрових формах, рухах під музику, при чому – з наданням досягати своєчасної зміни напруження й розслаблення, пластичності, виразності рухів і жестів.

Визначимо також роль інших факторів, які впливають на чистоту інтонування, розвиток мелодійного слуху й музичної пам'яті. До них відносять: спів на опорі, сформованість вокальної позиції, якісну артикуляцію, передусім – фонацію на вокально-оформлених голосних. З цього приводу в музичній педагогіці пропонується значна кількість ігрових прийомів, вправ на формування співацького дихання, високої співочої позиції, артикуляції. Зауважимо тільки, що у прищепленні дітям вокальних навичок (як естрадних, так і «класичного» типу), за думкою фахівців, небажано прагнути формувати у дітей максимально глибоке дихання. Про це писав, зокрема, І. Левідов, який глибоко й всебічно вивчав проблеми формування вокального дихання у школярів. За його думкою, діти шкільного віку мають використовувати комбінований тип дихання,

при чому – в молодшому віці із застосуванням грудного дихання, а в навчанні старшокласників – діафрагматичного. Головними ознаками якісного співацького дихання дітей науковець вважає його природність, «економний» вдих, розрахований на виконання відносно коротких фраз, подолання скутості м'яз (яка, додамо, нерідко проявляється у сполучі з поривчастим вдихом, підняттям плечей і грудей, напруженими м'язами обличчя й шиї), І. Левідов пояснює останню вимогу тим, що «перебір» повітря веде до форсованого, напруженого звучання голосу та неточної інтонації, «...бо надмірне повітря душитиме на голосові зв'язки і м'яке піднебіння, провокуючи гугнявість, фальшиве звучання». У той же час, як зазначає автор, не можна допускати і в'ялого дихання, яке безперечно приводить до зниження інтонації та спотворення тембрової якості звуку [3, с. 62].

Отже, юні співаки мають оволодіти навичками пружної та одноразово вільної постави, вивільненого стану голосового апарату, активності м'язів артикуляційного апарату, основами вокального дихання, здатністю поєднувати спів з ігровими, танцювальними рухами, здатність бути виразним як у вокально-інтонаційних, так і в зовнішніх сценічних проявах. Враховуючи вікові особливості навчання дітей, їх схильність до наслідування, доцільним є розучування спеціальних послідовок і вправ у ігровій формі, наприклад у формі гри-дражнилки на голоси тих чи інших птахів, тварин, наприклад – кування зозулі, гагачення каченяти, нявкання кошеняти, а також – вправи-ігри, наприклад – у «відлуння» «папугу», з використанням жартівливих складів (о-го-го; так, так, так; ні, ні, ні) або складів, типові для естрадних пісень і корисні для вдосконалення навичок артикуляції (фа - ра - ра, па - ра - па - па - ра) і т. п.

Поступове ускладнення співочих навичок в єдності з розвитком інтонаційно-ладового слуху – від засвоєння ладових еталонів через інтонування-наслідування музичним прикладам, голосу учителя, до їх запам'ятовування, утворення внутрішніх слухових образів та їх усвідомлення, уможливить подальше вільне і якісне застосування цих елементів у різних інтонаційних та художньо-образних контекстах. Особливу роль мають виконувати ритмові вправи з рухами, а також з елементами рухово-ритмових імпровізацій. Важливо, щоб ці вправи виконувались як рольові або творчі ігри, допомагаючи розвивати у школярів емоційність, артистизм і виразність рухів та співу.

Розглянемо також питання репертуару. Проблеми впливу змістово- інтонаційних особливостей репертуару на розвиток художнього мислення музикантів, зокрема – вокалістів, неодноразово ставали темою наукових досліджень: адже і особливості художньо-образного змісту, і якість інтонаційного матеріалу, його стилістичних, жанрових, формотворчих особливостей суттєво впливають на емоційно-виконавський розвиток музиканта, його музичну свідомість, смак, мислення, кругозір тощо (О. Блох, Л. Василенко, О. Рева, Н. Овчаренко) [4]. Отже, важливо встановити критерії добору пісень, які доцільно включати в репертуар учнів молодшого шкільного віку. Першим з яких вважаємо змістово-вікову відповідність, тобто – неприпустимість включення в репертуар учнів молодших класів творів, насичених «дорослими» переживаннями й почуттями, що, на жаль, нерідко можна побачити в медійних шоу-програмах. По-друге, врахуємо, що гра, яка ще недавно була провідними видом діяльності дітей, з початком їх навчання в школі, не загубила своєї значущості для розвитку в них уявлення, фантазії, емоційної сфери тощо. Тому доцільним методисти вважають виконання дітьми творів, змістом яких є казкові образи, жарт, гумор, світ тварин, птахів, а в ліричних піснях – теми родинних, дружніх стосунків, образи природи тощо.

Крім того, на наш погляд, важливо включати сучасних дітей у вокальні форми комунікативно-ігрового типу, адже, за влучним висловом Ірини Щербіної, діти нового покоління «...від народження живуть в світі без кордонів, правда, часто цей світ обмежений екраном монітора» [6, с. 2]. З цього погляду корисним буде і використання пісень діалогічно-ігрового характеру, а також включення школярів у вокальні дуети, ансамблі. Методисти також визначають цінність в репертуарі народних пісень, як основи виховання у дітей моральності, любові до батьківщини, сім'ї, повагу до національних традицій на рівні емоційних переживань та особистих переконань.

Варто зазначити, що розучування певного репертуару має забезпечуватись попереднім формуванням кола тих вокальних навичок, які потрібні для їх виконання: неприпустимим вважаємо їх засвоєння на матеріалі самих пісень, як це, на жаль, нерідко зустрічається в практиці занять естрадним вокалом. Отже, йдеться про поступовість процесу ускладнення мелодій і необхідних для їх інтонування навичок – за типом мелодійного руху, ритмовими ускладненнями. діапазоном. З іншого боку – важливо забезпечувати емоційно-образне, жанрове різноманіття

пісень, відповідність їх змісту віковим особливостям сприйняття й переживань дітей, передбачати розвиток навичок артистизму юних співаків, стимулювати в них безпосередність прояву емоцій та сценічної комунікативності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, методика позакласних занять естрадним співом з учнями молодшого шкільного віку має будуватись на основі врахування стану їхнього музично-слухового та психологічного розвитку, особливостей м'язово-голосового апарату, поступового ускладнення співочих навичок в єдності з розвитком інтонаційно-ладового слуху, стимуляції їх творчих проявів, формування базових співацьких навичок – постави корпусу, відчуття розкутості й гнучкості в рухових вправах, навичок співацького дихання, вокальної артикуляції, співу у вокальній позиції, що в сукупності з розвитком музично-слухових уявлень стає основою чистого й виразного інтонування. Суттєву увагу необхідно приділяти добору репертуару, який має відрізнитись художньо-образним змістом, відповідно віковим особливостям дітей, можливістю збагати своє виконання імпровізаційно-руховими, ігровими елементами.

Подальшого опрацювання потребує методика формування вокально-естрадних навичок школярів, різних за рівнем музичних і вокальних здібностей, спрямована на вдосконалення в них особистісних властивостей, художньої й творчої самореалізації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Изюрова О. С. Детская вокальная эстрада в системе дополнительного образования / О. С. Изюрова // Известия российского государственного педагогического университета им. Герцена. – 2009. – № 102. – С. 184–186.
2. Кьон Н. Г. Підготовка магістрантів до виховання аматорів-співаків у вокальному гуртку // Матеріали міжнародної конференції «Художньо-естетичне виховання молоді в умовах сучасних інформаційних процесів і технологій». – Одеса, 2011 р. – С. 14–16.
3. Левидов И. / Левидов И. И. Вокальное воспитание детей. – Л.: Тритон, 1936. – 53с.
4. Рева Ю. А. Естрадне мистецтво в соціокультурному процесі / Ю.А. Рева // Мистецтвознавчі записки: 36. наук. пр. – Вип. 10. – К.: Міленіум, 2006. – С. 141–149.

REFERENCES

1. Izyurova, O. S. (2009). *Detskaya vokal'naya estrada v sisteme dopolnitel'nogo obrazovaniya*. [Children's vocal entertainment in the supplemental education system]. Moscow.
2. Koehn, N. G. (2011). *Pidhotovka mahistrantiv do vykhovannya amatoriv-spivakiv u*

vokal'nomu hurtku. [Training of Master's Degree Students to educate amateur singers in vocal hobby groups]. Odesa.

3. Levidov, I. (1936). *Vokal'noye vospitaniye detey*. [Vocal education of children]. Leningrad.

4. Reva, YU. A. (2006). *Yestradne mistetstvo v sotsiokul'turnomu protsesi*. [Variety art in the socio-cultural process]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУ ЦЗІЛУН – аспірант Південноукраїнського

національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: методика викладання естрадного вокалу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DU JILONG – Post-graduate Student South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

Circle of scientific interests: Methodology of pop vocal teaching.

Дата надходження рукопису 02.06.2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна.